

ضرورت تأسیس سازمان ملی مالکیت صنعتی و ویژگی‌های آن

معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی
دفتر: مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین

کد موضوعی: ۲۸۰
شماره مسلسل: ۱۳۵۸۹
فروردین‌ماه ۱۳۹۳

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۳.....	۱. اهمیت و جایگاه مالکیت صنعتی در نظام نوآوری
۵.....	۲. مصادیق مالکیت صنعتی
۸.....	۳. قوانین بین‌المللی و ملی مالکیت صنعتی
۹.....	۴. سازمان‌های متولی مالکیت صنعتی
۱۳.....	۵. ضرورت‌های تشکیل سازمان ملی مالکیت صنعتی
۱۶.....	۶. ویژگی‌های سازمان ملی مالکیت صنعتی
۱۷.....	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۹.....	منابع و مأخذ

ضرورت تأسیس سازمان ملی مالکیت صنعتی و ویژگی‌های آن

چکیده

حمایت از دارایی‌های فکری و به‌ویژه مالکیت صنعتی از اجزای مهم نظام نوآوری است و کارکرد مطلوب این نظام، نقش مهمی در اقتصاد ملی دارد. مالکیت صنعتی یکی از شاخه‌های بسیار مهم مالکیت فکری است که مواردی همچون اختراعات، علائم تجاری، طرح‌های صنعتی، اسرار ساخت، مقابله با رقابت غیرمنصفانه و علائم مبدأ را دربر می‌گیرد.

وجود ایرادها و کاستی‌هایی در قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ که مهمترین آنها فقدان دید تخصصی در ثبت اختراعات و به‌تبع آن ممیزی ضعیف اظهارنامه‌های اختراعات، عدم افشای کامل و مؤثر اطلاعات اختراعات و سایر کاستی‌ها سبب شده که چهار کارکرد مطلوب یا همان فلسفه نظام ملی ثبت اختراع شامل ایجاد انگیزه نوآوری، بازارآفرینی برای فناوری، تشویق افشای اطلاعات اختراع و ارسال پیام نتواند بخوبی تحقق یابد.

از طرف دیگر با اینکه اجرای حقوق مالکیت فکری در حوزه اختیارات دستگاه‌های اداری و قضایی متعددی قرار گرفته است، اما قسمت‌های عمده مدیریت مالکیت صنعتی از قبیل سیاستگذاری، برنامه‌ریزی، پژوهش، امور بین‌الملل، ترویج، حمایت، حفظ و نگهداری، اطلاع‌رسانی و نظارت، متولی مشخصی نداشته و لذا توسعه و اجرای این حقوق را با چالش جدی مواجه ساخته است.

در مجموع براساس قوانین بالادستی به‌خصوص تأکید رهبری بر پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی، پژوهش‌های به‌عمل آمده و جمع‌بندی جلسات کارشناسی مرکز پژوهش‌ها با حضور متخصصان و صاحب‌نظران حوزه مالکیت صنعتی، پیشنهاد می‌شود سازمانی ملی و فرابخشی برای حمایت از مالکیت صنعتی با ویژگی‌های خاصی از قبیل داشتن قدرت سیاستگذاری و برنامه‌ریزی، ارتباط مستقیم داشتن با بخش صنعت و تجارت و فناوری کشور، تجهیز و تربیت میزان مجرب و متخصص، ارتباط مستمر با سازمان‌های بین‌المللی، مجهز بودن به سامانه‌های الکترونیکی و پایگاه‌های اطلاعاتی قوی برای جستجو و افشای کامل، مؤثر و به‌موقع اطلاعات اختراعات و سایر خصوصیات که در این گزارش به آنها اشاره شد، تأسیس شود.

مقدمه

نظام نوآوری به‌عنوان یکی از پیشران‌های اصلی اقتصاد دانش‌بنیان مطرح است که مهمترین وظیفه آن طبق فرمایشات رهبر معظم انقلاب اسلامی^۱ رصد و هدایت جریان علمی و نوآوری در کشور است. این نظام، خود بخشی از نظامی بزرگ‌تر متشکل از بخش‌هایی نظیر دولت، صنعت و دانشگاه و همچنین محیط پیرامون آنهاست. یکی از اجزای مهم نظام نوآوری، حمایت و حفاظت از دارایی‌های فکری است. واژه مالکیت فکری به‌طور گسترده به آفریده‌های فکری بشر مربوط می‌شود و حقوق مالکیت فکری از منافع مخترعان از طریق اعطای مالکیت به ابداعاتشان حمایت می‌کند. کنوانسیون تأسیس سازمان جهانی مالکیت فکری^۲ در سال ۱۹۶۷ فهرستی از موضوعات مورد حمایت توسط حقوق مالکیت فکری را به‌شرح زیر ارائه کرد:

آثار ادبی، هنری و علمی؛ آثار هنرمندان، ضبط صدا و پخش؛ اختراعات در همه زمینه‌های تلاش‌های بشری؛ اکتشافات علمی؛ طرح‌های صنعتی؛ علائم تجاری، علائم خدماتی و نام‌های تجاری و نشانه‌ها؛ حمایت در مقابل رقابت غیرمنصفانه و دیگر حقوق منتج از فعالیت‌های فکری در زمینه‌های صنعتی، علمی، ادبی و هنری.

اهمیت حمایت از مالکیت فکری اولین‌بار در «کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی»^۳ (سال ۱۸۸۳) و «کنوانسیون برن برای حمایت از کارهای ادبی و هنری»^۴ (سال ۱۸۸۶) مطرح شد که هر دو معاهده توسط نظارت سازمان جهانی مالکیت فکری (وایپو)^۵ اداره شدند. کشورها معمولاً دو دلیل مهم برای داشتن قوانین مالکیت فکری دارند. دلیل اول: قانونمند کردن حقوق اخلاقی و اقتصادی مبتکران در ازای تولیداتشان و حقوق عموم مردم در دسترسی به تولیدات مبتکران است و دلیل دوم: ترویج خلاقیت، انتشار و به‌کارگیری نتایج آن و تشویق تجارت منصفانه که موجب پیشرفت اقتصادی و اجتماعی می‌شود (کتابچه وایپو). مالکیت فکری معمولاً به دو شاخه به نام‌های مالکیت صنعتی^۶ و کپی‌رایت^۷ (حق نشر) تقسیم می‌شود. کپی‌رایت به آفریده‌های هنری مانند اشعار، رمان‌ها، موزیک‌ها، نقاشی‌ها و کارهای سینمایی مربوط می‌شود و در بیشتر کشورهای اروپایی غیرانگلیسی زبان، کپی‌رایت به حقوق مؤلف نیز مشهور است. استفاده

۱. سخنرانی رهبر انقلاب در دیدار با اساتید، ۲۲ مردادماه ۱۳۹۱، خبرگزاری ایسنا، کد خبر ۹۱۰۵۲۲۱۳۹۳۶.

2. Convantion Establishing the World Intellectual Property Organization
3. Paris Convention for the Protection of Industrial Property
4. Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works
5. World Intellectual Property Organization (WIPO)
6. Industrial Property
7. Copyright

گسترده از واژه «صنعتی» در مالکیت فکری به وضوح به کنوانسیون پاریس^۱ درباره حمایت از مالکیت صنعتی برمی‌گردد. مالکیت صنعتی اقسام زیادی دارد که حق اختراعات در خصوص حمایت از اختراعات، طرح‌های صنعتی مربوط به بحث زیباشناختی تولیدات صنعتی و علائم تجاری کاربرد وسیع‌تری دارند.

در این گزارش پس از بیان اهمیت و جایگاه مالکیت فکری و صنعتی در نظام نوآوری، به معرفی مصادیق مالکیت صنعتی قابل حمایت پرداخته و در ادامه قوانین و سازمان‌های متولی مالکیت صنعتی در جهان و ایران بررسی شده و در نهایت با توجه به وضعیت نظام ثبت اختراع در ایران و مقایسه آن با فرآیندهای جهانی و کشورهای مختلف، ضرورت تأسیس سازمان ملی مالکیت صنعتی در ایران مورد بحث و بررسی قرار خواهد گرفت.

۱. اهمیت و جایگاه مالکیت صنعتی در نظام نوآوری

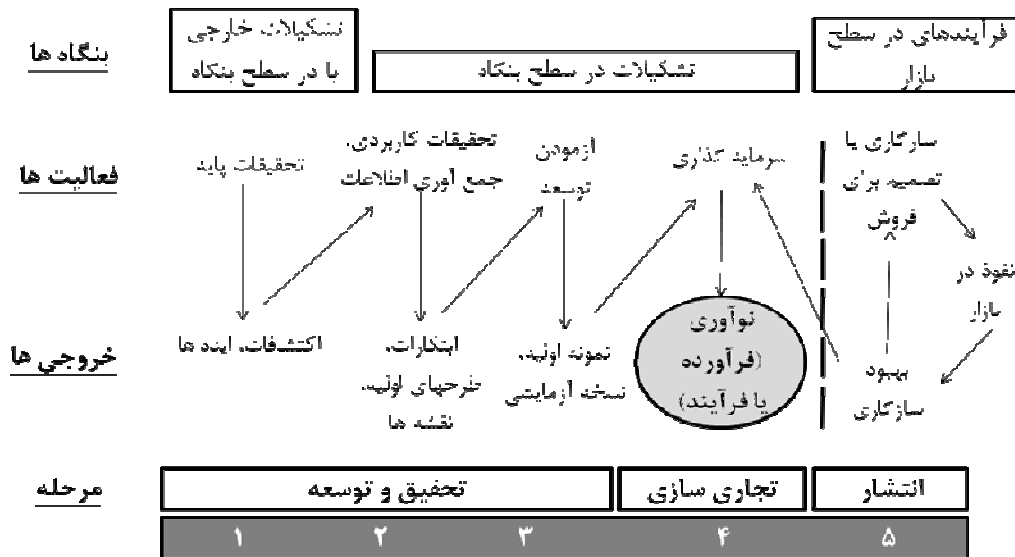
نوآوری را می‌توان به عنوان کاربرد ایده‌های جدید درباره فرآورده‌ها، فرآیندها، یا دیگر جنبه‌های فعالیت‌های شرکت‌ها تعریف کرد که به «ارزش» افزوده منتهی می‌شوند. ممکن است نوآوری فرآورده به صورت کالای تولیدی ملموس، خدمات ناملموس، یا ترکیبی از این دو باشد. نوآوری‌های فرآیند که راه‌های جدید تولید کالاها و انجام کارها را دربر می‌گیرند، نیز امکان دارد به همین ترتیب از کاربرد ترکیب‌های جدید از نهاده‌های ملموس و غیرملموس ایجاد شوند. در تعریف نوآوری، یک عنصر ذاتی مرتبط با تازگی وجود دارد. یکی دیگر از ویژگی‌های نوآوری آن است که فرآورده یا فرآیند باید به بازار معرفی شود تا مصرف‌کنندگان یا شرکت‌های دیگر بتوانند از آن بهره‌مند شوند. این ویژگی نوآوری را از اختراع یا اکتشاف متمایز می‌سازد.^۲ به این ترتیب نوآوری در فرآیندی پیچیده اتفاق می‌افتد که پیش از آن اختراعاتی صورت گرفته و پس از آن پذیرش نوع جدید فرآورده‌ها توسط مصرف‌کنندگان، یا پذیرش فرآیندهای مربوط به بهترین روش انجام کار توسط شرکت‌ها، رخ می‌دهد (گرین‌هاگ، ۲۰۱۰). فرآیند نوآوری دارای مراحل است و همان‌گونه که در نمودار ۱ دیده می‌شود، تاحدودی می‌توان آنها را از هم تفکیک کرد. در هر یک از این مراحل، فعالیت‌هایی صورت می‌گیرند که به ورودی‌های دانش احتیاج دارند و در وجود پرسنل ماهر، تجهیزات تخصصی و سرمایه‌گذاری در وقت برای استفاده از این منابع تجسم می‌یابند. هر مرحله، اگر موفقیت‌آمیز باشد، یک خروجی تولید می‌شود

۱. ماده ۳(۱): مالکیت صنعتی باید در معنای وسیع درک شود و نه تنها در صنعت و تجارت منصفانه بلکه در کشاورزی و صنایع استخراجی و تمام تولیدات مصنوعی یا طبیعی مانند دانه، برگ، تنباکو، میوه، احشام، مواد معدنی، آب‌های معدنی، گل‌ها و آرد نیز باید به کار رود.

۲. اختراع یا اکتشاف، دانش موجود را افزایش می‌دهد، اما فوراً به صورت فرآورده یا فرآیند کامل وارد بازار نمی‌شود.

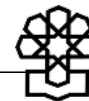
که در ابتدا ناملموس و به شکل دانش جدید است اما بعدها، اگر در مورد کالا به‌کار رود، ملموس خواهد شد (گرچه گاهی اوقات، در مورد برخی از انواع خدمات، ناملموس باقی می‌ماند).

نمودار ۱. مراحل فرآیند نوآوری

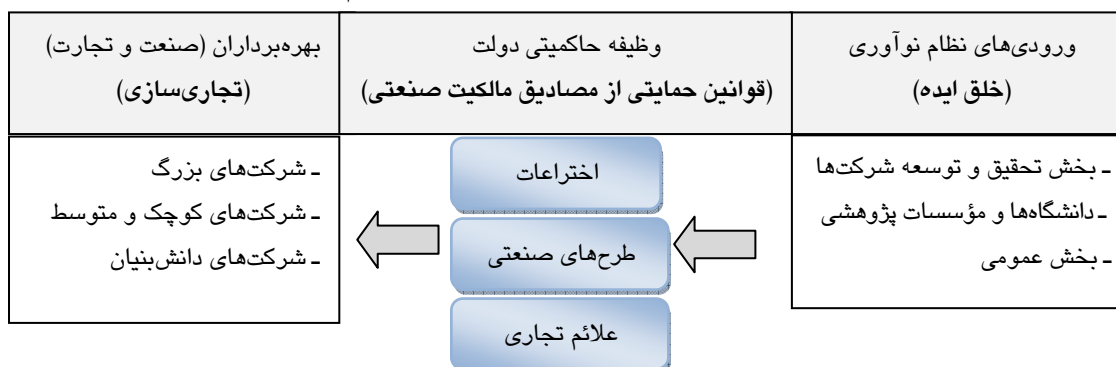
در مراحل اولیه فرآیند نوآوری، دانش علمی پایه، طرح‌هایی برای فرآیندها یا طرح‌های جدید و پیش‌نمونه‌های اولیه فرآورده‌ها یا فرآیندهای جدید حاصل می‌شوند که به نام «اختراعات در دست انجام»، کار سخت یا نبوغ مخترعان معروفند. تمام این فعالیت‌ها را اغلب یکپارچه کرده و آنها را تحقیق و توسعه^۱ می‌نامند. تنها پس از رسیدن به مرحله چهارم که شامل فرآورده یا فرآیند جدید قابل عرضه به بازار است، نوآوری به دست می‌آید. مرحله تجاری‌سازی سبب شروع مرحله دیگری از نظام است که به عنوان مرحله انتشار مشخص می‌شود و شامل پذیرش گسترده فرآورده یا فرآیند توسط بازار است. در صورتی ممکن است به سطح مطلوبی از نوآوری دست یافت که بتوان حقوق مالکیت فکری را تعیین و طبق قانون از آنها محافظت کرد. همچنین سیستمی برای کاربرد اختراع یا اطلاعات در معاملات خصوصی و انعقاد قراردادها و حق صدور مجوز برای دیگران به منظور استفاده آنها از مالکیت فکری ایجاد کرد. حق انحصاری اختراع، طرح‌های صنعتی و علامت تجاری در ارتباط با حق مالکیت صنعتی کمک زیادی به ایجاد نوآوری می‌کند، زیرا شخص مبتکر و مخترع به حقوق مالکیت آتی به‌عنوان انگیزه نیاز دارد.

1. Research and Development (R&D)

در نمودار ۲ طرح ساده‌تری از نظام نوآوری و جایگاه حمایت و صیانت از مالکیت فکری به خصوص مالکیت صنعتی در آن آورده شده است.

نمودار ۲. جایگاه حمایت از مالکیت صنعتی در نظام ملی نوآوری

همانطور که در نمودار دیده می‌شود حمایت و حفاظت از دارایی‌های فکری، یکی از اجزای مهم نظام ملی نوآوری است که عمدتاً در زمره وظایف حاکمیتی دولت‌ها سازماندهی می‌شود.^۱ تهیه زیرساخت‌های قانونی^۲ حمایت از مالکیت صنعتی از پیش‌نیازهای اولیه تجاری‌سازی ایده جامعه نوآوران است و سبب خواهد شد تا بهره‌برداران اصلی که همانا بخش صنعت و تجارت کشورند، با اطمینان خاطر بیشتری نسبت به سرمایه‌گذاری و تبدیل ایده به محصول مشارکت کنند.

۲. مصادیق مالکیت صنعتی

طبق ماده (۱) کنوانسیون پاریس^۳ مالکیت صنعتی در معنای وسیع نه تنها در صنعت و تجارت، بلکه در کشاورزی و صنایع استخراجی و تمام تولیدات مصنوعی یا طبیعی نیز قابل تعریف است که در ادامه به مهمترین مصادیق آنها اشاره می‌شود:

۲-۱. حق اختراع^۴

اغلب قوانین مرتبط با حفاظت از اختراعات، تعریفی از اختراع ندارند. با این حال تعدادی از کشورها

۱. کامران باقری، بررسی عملکرد نظام ثبت اختراع ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۲.

۲. شاخص‌ترین این قوانین، قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ایران است.

۳. ماده (۱) (۳): مالکیت صنعتی باید در معنای وسیع درک شود و نه تنها در صنعت و تجارت منصفانه، بلکه در کشاورزی و صنایع استخراجی و تمام تولیدات مصنوعی یا طبیعی مانند دانه، برگ، تنباکو، میوه، احشام، مواد معدنی، آب‌های معدنی، گل‌ها و آرد نیز باید به کار رود.

اختراعات را به‌عنوان راه‌حل‌های جدید برای مسائل فنی تعریف می‌کنند. یک اختراع، شرایطی باید داشته باشد تا بتواند قابل ثبت باشد که از آن جمله به کاربرد صنعتی داشتن (کاربردی بودن)، جدید بودن و حاوی گام ابتکاری بودن (بدیهی نبودن) می‌توان اشاره کرد.

۲-۲. مدل‌های مصرفی^۱

عبارت «مدل مصرفی» اصطلاحی است که برای حمایت از اختراعات خاصی با فناوری کمتر پیشرفته یا اختراعاتی که عمر تجاری کوتاهی دارند به کار برده می‌شود. بنابراین شرایط اخذ یک مدل مصرفی، آسان‌تر از اخذ حق اختراعات است (شرط «گام ابتکاری» یا «بدیهی بودن» کمتر یا اصلاً مورد توجه قرار نمی‌گیرد). حداکثر مدت‌زمان حمایت برای یک مدل مصرفی معمولاً کوتاه‌تر از مدت‌زمان حمایت از اختراعات است (معمولاً بین ۷ تا ۱۰ سال). همچنین هزینه‌های مورد نیاز برای اخذ و حفظ آنها معمولاً کمتر از حق اختراعات است.

۲-۳. طرح‌های صنعتی^۲

یک طرح صنعتی در اصطلاح جنبه زیباشناختی و تزئینی یک کالای مصرفی است که ممکن است مربوط به شکل، الگو یا رنگ آن کالا باشد. در بیان قانونی، طرح صنعتی به حق اعطا شده برای حمایت ویژگی‌های اصیل، تزئینی و غیرفنی یک محصول گفته می‌شود که از فعالیت طراحی نتیجه می‌شود. مدت‌زمان حق یک طرح صنعتی در کشورهای مختلف فرق می‌کند و معمولاً حداکثر مدت آن ۱۰ تا ۲۵ سال است.

۲-۴. مدارهای مجتمع^۳

درخواست حفاظت از حق امتیاز طراحی چیدمان یا نقشه‌کشی مدارهای مجتمع، موضوعی نسبتاً جدید است. اگرچه قطعات پیش‌ساخته مدارهای الکترونیکی با اندازه بزرگ در ساخت ادوات و تجهیزات الکترونیکی (مانند رادیو) برای مدتی طولانی مورد استفاده واقع شده‌اند، اما کوچک‌سازی و اجتماع این قطعات زیاد در یک قطعه الکترونیکی بسیار کوچک منجر به ایجاد تکنولوژی نیمه‌هادی‌ها شد. خلق یک طرح چیدمان جدید برای یک مدار مجتمع، هزینه زیادی را دربر می‌گیرد. بنابراین کپی‌برداری سبب تضییع حق طراح خواهد شد. هزینه‌های بالای خلق چنین طرح‌هایی و سهولت نسبی کپی آنها، دلایل اصلی لزوم حفاظت از این طرح‌ها را طلب می‌کند.

1. Utility Models
2. Industrial Designs
3. Integrated Circuits

۲-۵. علائم تجاری^۱

یک علامت تجاری نشانه، یا ترکیبی از نشانه‌هاست که کالاها یا خدمات یک شرکت را از بقیه شرکت‌ها متمایز می‌کند. این نشانه‌ها ممکن است از لغات، حروف، اعداد، تصاویر، اشکال و رنگ‌ها یا هر ترکیبی از این موارد تشکیل شده باشند. مالک یک علامت تجاری ثبت شده یک حق انحصاری در ارتباط با علامت خود دارد و می‌تواند از سوءاستفاده دیگران از آن علامت یا یک علامت مشابه گمراه‌کننده جلوگیری کند. یک علامت تجاری را می‌توان به‌طور نامحدود با پرداخت هزینه‌های مربوط به آن، تمدید کرد.

۲-۶. نشانه‌های جغرافیایی^۲

یک نشانه جغرافیایی علامتی است که روی کالاهایی با یک منشأ یا خاستگاه جغرافیایی خاص که کیفیت یا شهرت خاصی مربوط به آن مکان یا آن خاستگاه را دارند، استفاده می‌شود. «اسم مبدأ» نیز نوع خاصی از یک نشانه جغرافیایی است که بر روی محصولات با کیفیت خاص منحصر به فرد یا اساساً قابل تولید در آن محیط خاص به‌کار می‌رود. نشانه‌های جغرافیایی مطابق با قوانین ملی هر کشور قابل حفاظت هستند.

۲-۷. حمایت در برابر رقابت غیرمنصفانه^۳

کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی، کشورهای عضو را ملزم به حمایت از مالکیت صنعتی در برابر رقابت ناعادلانه - که برخلاف شیوه‌های صادقانه در صنعت و تجارت است - می‌کند. از موارد رقابت غیرمنصفانه به نمونه‌های زیر می‌توان اشاره کرد:

- هرگونه فعالیتی که با تولید کالاها یا فعالیت‌های صنعتی یا تجاری سبب گمراهی می‌شود.
- اتهامات نادرست در رقابت تجاری که هدف آن بی‌اعتبار کردن کالا یا فعالیت‌های اقتصادی یا صنعتی رقیب است.
- استفاده از علائمی که سبب گمراهی عموم در رابطه با یک کالای مشخص می‌شود.

1. Trade Marks
2. Geographical Indications
3. Protection against Unfair Completion

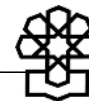
۳. قوانین بین‌المللی و ملی مالکیت صنعتی

در جدول زیر به قوانین مالکیت صنعتی که از موافقتنامه‌ها و معاهدات بین‌المللی حاصل شده است، اشاره می‌شود و وضعیت ایران از لحاظ وضعیت الحاق یا عدم الحاق آنها مشخص شده است.

جدول ۱. قوانین بین‌المللی مرتبط با مالکیت صنعتی

وضعیت ایران	موافقتنامه‌های بین‌المللی	مصادیق مالکیت صنعتی
الحاق	کنوانسیون پاریس برای حفاظت از مالکیت صنعتی (۱۸۸۳)	اختراعات و مدل‌های مصرفی
الحاق	معاهده همکاری اختراع (۱۹۷۰)	
عدم الحاق	معاهده بوداپست درباره شناسایی بین‌المللی سپرده‌گذاری میکروارگانیسم‌ها در رابطه با حق اختراع (۱۹۷۷)	
عدم الحاق	موافقتنامه استراسبورگ درباره طبقه‌بندی بین‌المللی حق اختراع (۱۹۷۱)	
عدم الحاق	معاهده قانون حق اختراع (۲۰۰۰)	طرح‌های صنعتی
عدم الحاق	موافقتنامه لاهه درباره سپرده‌گذاری بین‌المللی طرح‌های صنعتی (۱۹۳۴)	
عدم الحاق	موافقتنامه لوکارنو درباره طبقه‌بندی بین‌المللی طرح‌های صنعتی (۱۹۶۸)	علائم تجاری، علائم تأیید و علائم جمعی
الحاق	موافقتنامه مادرید درباره ثبت بین‌المللی علائم (۱۸۹۱)	
الحاق	پروتکل مربوط به موافقتنامه مادرید درباره ثبت بین‌المللی علائم (۱۹۸۹)	
عدم الحاق	موافقتنامه نیس درباره طبقه‌بندی بین‌المللی کالاها و خدمات برای ثبت علائم (۱۹۵۷)	
عدم الحاق	موافقتنامه وین درباره طبقه‌بندی بین‌المللی عناصر تصویری علائم (۱۹۷۳)	
الحاق	موافقتنامه مادرید برای مقابله با علائم مبدأ تقلبی یا گمراه‌کننده در مورد کالاها (۱۸۹۱)	نشانه‌های جغرافیایی و علائم منبع
عدم الحاق	معاهده قانون علائم تجاری (۱۹۹۴)	
الحاق	موافقتنامه لیسبون برای حمایت از علائم منبع و ثبت بین‌المللی آنها (۱۹۵۸)	
عدم الحاق	معاهده مالکیت فکری واشنگتن در ارتباط با مدارهای مجتمع (۱۹۸۹)	مدارهای مجتمع
الحاق	کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی (۱۸۸۳)	حفاظت در برابر رقابت غیرمنصفانه
عدم الحاق	موافقتنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس) (۱۹۹۴)	جامع‌ترین سند بین‌المللی در مورد حقوق مالکیت فکری

ایران از سال ۲۰۰۲ عضو سازمان جهانی مالکیت فکری بوده و همانطور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود از بین هفده معاهده بین‌المللی مهم در خصوص مالکیت صنعتی، هفت مورد از آنها را پذیرفته است. اخیراً نیز معاهده همکاری اختراعات را به مرحله اجرا درآورده است، اما در خصوص موافقتنامه

جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری که جامع‌ترین سند بین‌المللی در خصوص حقوق مالکیت فکری و از پیش‌نیازهای الحاق به سازمان تجارت جهانی^۱ است، هنوز پذیرشی صورت نگرفته است. در ادامه قوانین ملی مرتبط با مالکیت صنعتی آورده شده‌اند:

جدول ۲. قوانین ملی مرتبط با مالکیت صنعتی

نام قانون	مصادیق مالکیت صنعتی
قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری (۱۳۸۶)	اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری و علائم جمعی
قانون ثبت نشان جغرافیایی (۱۳۸۳)	نشانه‌های جغرافیایی

در ایران حق اختراع، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری و علامت جمعی در قالب یک قانون به نام «قانون ثبت اختراع، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری» مصوب ۱۳۸۶ و نشانه‌های جغرافیایی تحت عنوان «قانون ثبت نشان جغرافیایی» مصوب ۱۳۸۳ قابل حمایت است (جدول ۲). این دو قانون که در واقع از نسخه سازمان جهانی مالکیت فکری ترجمه شده‌اند، مصادیق حق اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم مربوط به مالکیت صنعتی را دربر دارند. برای سایر مصادیق از جمله مدل‌های مصرفی، مدارهای مجتمع و حمایت در برابر رقابت غیرمنصفانه قوانین خاصی وجود ندارند. همچنین در خصوص حقوق مربوط به مالکیت فکری به نژادگران گیاهی و جانوری (که حاصل فعالیت آنها می‌تواند در قالب اختراعات قرار گیرد)، قوانین خاصی^۲ وجود دارند که به دلیل عدم موضوعیت با این گزارش از پرداختن به آنها صرفنظر شده است.

۴. سازمان‌های متولی مالکیت صنعتی

در جدول زیر سازمان‌ها و ادارات متولی بخش مالکیت صنعتی تعدادی از کشورهای عضو سازمان جهانی مالکیت فکری آورده شده‌اند.

1. World Trade Organization

۲. قانون ثبت ارقام گیاهی و کنترل و گواهی بذر و نهال و قانون نظام جامع دامپروری کشور.

جدول ۳. ادارات مالکیت صنعتی کشورهای مختلف عضو سازمان جهانی مالکیت فکری

ردیف	کشور	اداره مالکیت صنعتی	ردیف	کشور	اداره مالکیت صنعتی
۱	افغانستان	وزارت تجارت و صنعت	۲	آلبانی	وزارت اقتصاد، تجارت و انرژی
۳	استرالیا	بخش نوآوری، صنعت، علم، پژوهش و آموزش عالی	۴	الجزایر	وزارت صنعت، تشکیلات کوچک و متوسط و ترویج سرمایه‌گذاری
۵	آذربایجان	مرکز ارزیابی موضوعات مالکیت صنعتی	۶	آندورا	وزارت اقتصادی و مالی
۷	بحرین	وزارت صنعت و تجارت، مدیریت مالکیت صنعتی	۸	آنگولا	وزارت زمین‌شناسی، معادن و صنعت
۹	کانادا	اداره مالکیت فکری کانادا، صنعت کانادا	۱۰	آرژانتین	سازمان ملی مالکیت صنعتی
۱۱	چین	اداره مالکیت فکری ایالتی (اختراع) اداره ایالتی صنعت و تجارت (علائم تجاری)	۱۲	ارمنستان	وزارت اقتصاد
۱۳	دانمارک	وزارت تجارت و صنعت، اداره علائم تجاری و اختراع	۱۴	اتریش	وزارت فدرال حمل‌ونقل، نوآوری و فناوری
۱۵	مصر	وزارت تحقیقات علمی، آکادمی تحقیقات علمی و فناوری (اختراع) وزارت تجارت و صنعت، اداره طرح‌های صنعتی و علائم تجاری	۱۶	بنگلادش	وزارت صنایع
۱۷	فرانسه	مؤسسه ملی مالکیت صنعتی	۱۸	بلاروس	مرکز ملی مالکیت فکری
۱۹	آلمان	اداره اختراع و علائم تجاری	۲۰	بنین	وزارت صنعت و تجارت
۲۱	هند	وزارت تجارت و صنعت، گروه گسترش سیاست صنعتی	۲۲	بولیوی	مرکز ملی مالکیت فکری
۲۳	ایران	سازمان ثبت املاک و اسناد، اداره مالکیت صنعتی	۲۴	بوتسوانا	وزارت تجارت و صنعت
۲۵	عراق	سازمان مرکزی استانداردسازی و کنترل کیفی	۲۶	برزیل	وزارت توسعه صنعت و تجارت خارجی
۲۷	ایتالیا	وزارت توسعه اقتصادی، مدیریت عمومی مبارزه با جعل و تقلب	۲۸	بورکینافاسو	وزارت صنایع، تجارت و مهارت
۲۹	ژاپن	وزارت اقتصاد، تجارت و صنعت	۳۰	برونئی	وزارت تجارت، صنعت و گردشگری
۳۱	کویت	وزارت تجارت و صنعت	۳۲	کامبوج	وزارت صنعت، معدن و انرژی
۳۳	مالزی	سازمان مالکیت فکری	۳۴	کامرون	وزارت صنعت، معدن و توسعه فناوری
۳۵	نروژ	دفتر ثبت اختراع	۳۶	آفریقای مرکزی	وزارت صنعت و تجارت
۳۷	عمان	وزارت تجارت و صنعت	۳۸	چاد	وزارت تجارت و صنعت
۳۹	پاکستان	سازمان مالکیت فکری	۴۰	شیلی	وزارت اقتصاد
۴۱	فیلیپین	اداره مالکیت فکری	۴۲	کلمبیا	وزارت صنعت، تجارت و گردشگری
۴۳	کنگو	وزارت توسعه صنایع و ترویج بخش خصوصی	۴۴	جیبوتی	وزارت تجارت و صنعت

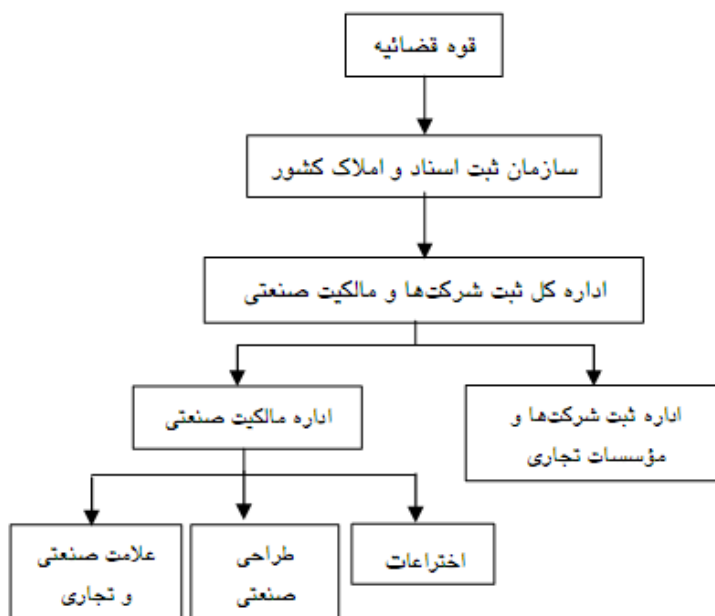
ردیف	کشور	اداره مالکیت صنعتی	ردیف	کشور	اداره مالکیت صنعتی
۴۵	جمهوری دومینیکن	اداره ملی مالکیت صنعتی	۴۶	اکوادور	مرکز ملی مالکیت صنعتی
۴۷	اریتره	وزارت تجارت و صنعت	۴۸	گرجستان	مرکز ملی مالکیت فکری
۴۹	گواتمالا	وزارت امور اقتصادی	۵۰	گینه	وزارت تجارت، صنعت و شرکت‌های کوچک و متوسط
۵۱	هائیتی	وزارت تجارت و صنعت	۵۲	ایسلند	وزارت امور اقتصادی
۵۳	ایتالیا	وزارت توسعه اقتصادی	۵۴	اردن	وزارت صنعت و تجارت
۵۵	کنیا	وزارت تجارت و صنعت	۵۶	کویت	وزارت تجارت و صنعت
۵۷	لبنان	وزارت تجارت و صنعت	۵۸	لیبریا	وزارت تجارت و صنعت
۵۹	لیختن‌اشتاین	اداره امور اقتصادی	۶۰	لوکزامبورگ	وزارت اقتصاد و تجارت
۶۱	مالزی	بنگاه مالکیت فکری مالزی	۶۲	مالدیو	وزارت توسعه اقتصادی
۶۳	مالی	وزارت تجارت و صنعت	۶۴	مالتا	وزارت رقابت منصفانه و بنگاه‌های کوچک و مصرف‌کنندگان
۶۵	موریتانی	وزارت تجارت، صنعت، صنایع دستی و گردشگری	۶۶	مکزیک	مؤسسه مالکیت صنعتی مکزیک
۶۷	مغولستان	اداره مالکیت فکری مغولستان	۶۸	مونتنگرو	اداره مالکیت فکری مونتنگرو
۶۹	موروکو	اداره مالکیت صنعتی و تجاری	۷۰	موزامبیک	وزارت صنعت و تجارت
۷۱	نامیبیا	وزارت تجارت و صنعت	۷۲	نپال	وزارت صنعت
۷۳	هلند	وزارت امور اقتصادی	۷۴	نیوزلند	وزارت توسعه اقتصادی
۷۵	نیکاراگوئه	وزارت توسعه، صنعت و تجارت	۷۶	نیجر	وزارت تجارت، صنعت و توسعه شرکت‌های نوپا
۷۷	نیجریه	وزارت فدرال تجارت و سرمایه‌گذاری	۷۸	نروژ	اداره مالکیت صنعتی نروژ
۷۹	عمان	وزارت تجارت و صنعت	۸۰	پاکستان	سازمان مالکیت فکری پاکستان
۸۱	پاناما	وزارت تجارت و صنعت	۸۲	پاراگوئه	وزارت صنعت و تجارت
۸۳	پرو	سازمان ملی حفاظت از رقابت و حمایت از مالکیت فکری	۸۴	جمهوری کره	اداره مالکیت فکری کره
۸۵	ساموآ	وزارت تجارت و صنعت و کار	۸۶	عربستان سعودی	وزارت تجارت و صنعت
۸۷	سنگال	وزارت تجارت، صنعت و صنایع دستی	۸۸	اسلونی	وزارت توسعه اقتصادی و فناوری
۸۹	سومالی	وزارت صنعت	۹۰	اسپانیا	وزارت صنعت، انرژی و گردشگری
۹۱	سوئیس	وزارت صنعت و تجارت	۹۲	سوئیس	مؤسسه فدرال مالکیت فکری سوئیس
۹۳	سوریه	وزارت تجارت خارجی و حقوق مصرف‌کننده	۹۴	تاجیکستان	وزارت توسعه اقتصادی و تجارت
۹۵	تایلند	وزارت تجارت	۹۶	توگو	وزارت تجارت، صنعت، ترابری و توسعه منطقه آزاد
۹۷	تونس	وزارت صنعت و فناوری	۹۸	ترکیه	اداره ثبت اختراع
۹۹	ترکمنستان	وزارت اقتصاد و توسعه	۱۰۰	اوکراین	مؤسسه مالکیت صنعتی اوکراین

ردیف	کشور	اداره مالکیت صنعتی	ردیف	کشور	اداره مالکیت صنعتی
۱۰۱	امارات متحده عربی	وزارت اقتصاد	۱۰۲	انگلیس	مرکز اطلاعات اداره مالکیت فکری
۱۰۳	آمریکا	بخش تجارت، اداره ثبت اختراع و علائم تجاری	۱۰۴	اروگوئه	وزارت صنعت، انرژی و معدن
۱۰۵	یمن	وزارت صنعت و تجارت	۱۰۶	زامبیا	وزارت تجارت و صنعت

همانطور که ملاحظه می‌شود به دلیل ارتباط مستقیم موضوع مالکیت صنعتی با تجاری‌سازی و ارتباط با صنعت متولی اصلی مالکیت صنعتی در بیشتر کشورها برعهده دستگاه‌ها یا سازمان‌هایی زیر نظر وزارتخانه‌های مرتبط با بخش صنعت و تجارت است.

در ایران، امور حقوقی و ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری زیر نظر قوه قضائیه و توسط سازمان ثبت اسناد و املاک کشور اداره می‌شود (نمودار ۲).

نمودار ۳. متولی مالکیت صنعتی در ایران

۵. ضرورت‌های تشکیل سازمان ملی مالکیت صنعتی

۵-۱. انطباق با رویه‌های بین‌المللی

طبق مطالعات صورت گرفته، در بسیاری از کشورهای جهان موضوع سیاستگذاری و حمایت از مالکیت صنعتی به‌واسطه تأثیر فزاینده‌اش بر تجارت و صنعت کشور، برعهده سازمان‌هایی مستقل و فرابخشی زیر نظر وزارتخانه‌های مرتبط مانند وزارت صنایع و تجارت است (جدول ۳). اما در ایران، تصدی امور مربوط به مالکیت صنعتی برعهده سازمان ثبت اسناد و املاک است که زیرمجموعه قوه قضائیه است و بیشتر بر جنبه‌های حقوقی و قضایی مالکیت صنعتی تمرکز دارد تا جنبه‌های داشتن کاربرد صنعتی و قابلیت تجاری‌سازی ایده‌ها. بنابراین ارتباط مناسبی میان نظام مالکیت صنعتی و بخش صنعت و تجارت کشور برقرار نمی‌شود. از این رو تأسیس سازمانی فرابخشی که از یک طرف ارتباط مستقیمی با بخش صنعت و تجارت داشته و از طرف دیگر به مسائل حقوقی در ارتباط با مالکیت صنعتی در سطح ملی و بین‌المللی آشنا باشد، سبب خواهد شد تا همگام با رویه‌های جهانی از دارایی‌های فکری مخترعان به‌ویژه مخترعان ایرانی در بازارهای داخل و خارج کشور به نحو مطلوب‌تری حمایت شود.

۵-۲. اسناد و قوانین بالادستی

در اسناد بالادستی از جمله برنامه پنجم توسعه و نقشه جامع علمی کشور نظام ثبت اختراعات باید اثباتی یا امتحانی بوده و تقاضانامه‌های ثبت اختراعات ممیزی و مورد بررسی علمی قرار گیرد. همچنین سازمان متولی ثبت و ممیزی باید زیر نظر قوه مجریه باشد (جدول ۴).

جدول ۴. اسناد بالادستی در ارتباط با مالکیت فکری و صنعتی

توضیحات	موارد	ضرورت‌ها
بر اساس تبصره «۳» ماده (۱۷) ثبت اختراعات صرفاً پس از ارائه گواهی ممیزی علمی اختراعات از سوی مراجع ذیصلاح امکانپذیر شده است.	برنامه پنجم توسعه	اسناد بالادستی
طبق بند «۷» راهبرد کلان ۱ بر ایجاد نظام ثبت اختراع امتحانی (اثباتی) در حوزه‌های اولویت‌دار تأکید شده است.	نقشه جامع علمی کشور	
طبق بند «۵» راهبرد کلان ۱ ثبت و اعتبارسنجی مالکیت فکری حوزه علم و فناوری به قوه مجریه واگذار شده است.		
طبق مصوبه سیاست‌های اجرایی نقشه جامع علمی بر ایجاد مرجع ملی مالکیت صنعتی در قوه مجریه تأکید شده است.		

شیوه ثبت اختراع در قانون «ثبت اختراعات و علائم» مصوب ۱۳۱۰ اعلامی بود، به این معنی که اداره ثبت بدون تحقیق و بررسی علمی و دقیق درباره شرایط اختراع و صرفاً براساس ادعای شخص مخترع مبنی بر جدید بودن و کاربرد صنعتی داشتن، آن را به‌عنوان اختراع ثبت می‌کرد. در حال حاضر و براساس قانون کنونی نیز اختراعات در کشور به‌صورت اعلامی (ادعایی) انجام می‌شود. بنابراین نظام ثبت اعلامی و عدم بررسی کارشناسی و فنی اختراعات باعث شده است اختراعات ثبت شده فاقد کیفیت و استانداردهای بین‌المللی باشند. لذا وجود سازمانی ملی و با کارشناسان فنی و متخصص در زمینه‌های صنعتی مختلف با توجه به طبقه‌بندی استاندارد اختراعات، سبب بهبود و ارتقای سطح کیفی اختراعات خواهد شد. همچنین سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی،^۱ بر پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور تأکید کرده است، بنابراین ثبت و اعتبارسنجی مالکیت فکری در حوزه علم و فناوری در قوه مجریه لازم‌الاجراست.

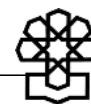
۳-۵. عملکرد نظام کنونی ثبت اختراع

اجرای آزمایشی پنج‌ساله قانون ثبت اختراعات نشان داد که نظام کنونی ثبت اختراع نتوانسته است به‌خوبی از عهده انجام برخی وظایف محوله برآید. یکی از این کاستی‌ها عدم توجه کافی به ممیزی علمی اختراعات و اتکا به ادعای مخترع مبنی بر نوآوری و جدید بودن اختراعات بود. شاید بتوان گفت این ضعف عمدتاً به دلیل عدم برخورداری نهاد ثبت‌کننده کنونی از دانش و تخصص لازم برای ممیزی اختراعات است. علاوه بر آن، این نهاد در طول اجرای دوره آزمایشی قانون نیز نتوانسته است ظرفیت‌های لازم را برای ارزیابی ماهوی اختراع در اداره مالکیت صنعتی ایجاد کند.

از دیگر نقص‌های نظام ثبت اختراع، ضعف در دسترسی و گردش اطلاعات بوده است. با وجود تکلیف قانونی مرجع ثبت به الکترونیکی کردن تمامی مراحل و استفاده از خدمات مؤسسات و شرکت‌های طرف قرارداد برای تسهیل در جستجوی سوابق اختراعات، اداره مالکیت صنعتی اخیراً سامانه‌ای اینترنتی برای ثبت الکترونیکی اظهارنامه راه‌اندازی کرده است که این سامانه هم نیازمند تکمیل است و امکان جستجوی پیشرفته و تخصصی در آن وجود ندارد.

در مجموع اگرچه دلایل مذکور به خوبی از وجود مشکلاتی در نظام ثبت اختراع ایران خبر می‌دهند، اما به تنهایی نمی‌توانند اثبات‌کننده سستی و نارسایی این نظام باشند. هرگونه قضاوت علمی در مورد نظام ملی ثبت اختراع، باید با نگاه به کارکردهای مطلوب آن در نظام نوآوری صورت گیرد. به بیان بهتر،

۱. بند «۲» سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی: پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری به‌منظور ارتقای جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه.

فلسفه وجودی نظام ثبت اختراع، کارکردهایی است که از آن انتظار می‌رود. حال باید دید که آیا نظام ثبت اختراع ایران توانسته به آن کارکردها به خوبی عمل کند. لذا در ادامه ضمن معرفی مختصر این کارکردها به تحلیل عملکرد نظام ملی ثبت اختراع بر پایه آنها می‌پردازیم.

جدول ۵. عملکرد کنونی نظام ثبت اختراع در ایران

موارد	توضیحات
ایجاد انگیزه نوآوری	اعطای حق انحصاری بهره‌برداری از اختراع، در حکم مشوق و انگیزه‌ای برای مخترعین و پژوهشگران عمل می‌کند. این درحالی است که طبق گزارش مرکز پژوهش‌ها* که بر پایه نظرات مدیران بنگاه‌ها تهیه شده وضعیت نسبی حال ایران از نظر حفاظت از دارایی‌های فکری بسیار ضعیف و در میان ۱۴۴ کشور جهان در جایگاه ۱۱۲ است.
بازارآفرینی برای فناوری	درحال حاضر در ایران بازار مبادله برای دارایی‌های فکری شکل نگرفته است. کاستی‌های نظام ثبت اختراع ایران هم از جهت ضمانت اجرا و هم از نظر نبود نظام تحقیقی، هر دو سوی عرضه و تقاضای بازار بالقوه دادوستد حقوق اختراعات را تضعیف کرده است.
تشویق افشای اطلاعات اختراع	عملکرد کنونی نظام ثبت اختراع ایران از دو منظر چگونگی کفایت و افشای اختراع با استانداردهای پذیرفته شده بین‌المللی فاصله فراوان دارد. ضعف شدید کارکرد افشای اختراع در ایران باعث شده است که نظام ثبت اختراع به نقش خود در شتاب بخشیدن، هدایت و توسعه فناوری‌های نوین و مشخص کردن حد و مرز حقوق انحصاری اعطا شده به خوبی عمل نکند.
ارسال پیام	دسترسی محدود به اطلاعات اختراعات در نظام ثبت اختراعات در کنار ابهامات فزاینده و عمومی در کم‌وکیف گواهی‌های اختراع صادر شده، به تدریج به نقش ارسال پیام ضربه جدی زده است. با ادامه شرایط کنونی می‌توان انتظار داشت که روز به روز از مطلوبیت ارسال پیام از راه ثبت اختراع در ایران کاسته شود و آمار اختراعات ثبت شده ملی باز هم کاهش یابد.

* کامران باقری، بررسی عملکرد نظام ثبت اختراع ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۲.

بررسی جدول ۵ نشان می‌دهد که نظام ثبت اختراع نتوانسته با تضمین حقوق انحصاری تجاری صاحبان اختراع، محرکی برای نوآوری در سطح ملی باشد. همچنین این نظام نتوانسته نقش بایسته خود را در شکل‌گیری بازار تبادل اختراعات میان اجزای مختلف نظام نوآوری بازی کند. کارنامه عملکرد نظام ثبت اختراع ایران از منظر افشای اطلاعات اختراعات ثبت شده هم بسیار ضعیف است. به نظر می‌رسد مهمترین کارکرد این نظام در گذشته، ارسال پیام (آن هم در سطح فردی) بوده که این کارکرد هم به مرور زمان، رنگ باخته و کاهش‌های شدید و اخیر در تقاضا برای ثبت اختراع را می‌توان به افول این کارکرد نسبت داد.

کوتاهی در برقراری نظام بررسی ماهوی شرایط ثبت اختراع (نظام تحقیقی ثبت اختراع)، یکی از مهمترین عوامل ضعف کارکردهای نظام ثبت اختراع بوده است زیرا در نبود نظام تحقیقی هیچ‌یک از کارکردهای نظام ثبت اختراع آن‌گونه که بایسته است، قابل انجام نخواهد بود. اما از آن مهمتر نبود نگاه کلان اقتصادی و رقابت‌پذیری صنعت ملی در مدیریت نظام ثبت اختراعات ایران است. به طوری که این

نظام تاکنون موضعی انفعالی در قبال سیاست‌های کلان علم و فناوری کشور داشته است.

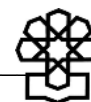
۶. ویژگی‌های سازمان ملی مالکیت صنعتی

در خصوص ویژگی‌های سازمان ملی حمایت از مالکیت صنعتی باید یادآور شد که طبق کارکردهای نظام ملی ثبت اختراع، سازمانی که متولی امور مربوط به ارزیابی و ثبت آن می‌شود باید ویژگی‌هایی داشته باشد تا بتواند وظایف و تعهدات خود را در قبال مخترعان و ذینفعان به نحو احسن انجام داده و در نهایت بتواند نقش مورد انتظار خود را در نظام نوآوری به خوبی ایفا کند.

در جدول زیر برخی از ویژگی‌های مورد انتظار از سازمان ملی مالکیت صنعتی آورده شده‌اند:

جدول ۶. ویژگی‌های مورد انتظار از سازمان ملی مالکیت صنعتی

ویژگی‌ها	شرح
سیاستگذاری و تدوین راهبردها	- طراحی و استقرار نظام جامع مالکیت صنعتی و ساختارهای اجرایی لازم* - تدوین راهبردها و برنامه‌های کشور در زمینه موضوعات مالکیت صنعتی - اجرای قوانین موضوعه کشور در زمینه مالکیت و ارائه پیشنهاد برای اصلاح و تکمیل قوانین - فرهنگ‌سازی در حوزه ثروت‌آفرینی از دارایی‌های فکری
ارتباط با بخش صنعت و تجارت و فناوری	- اشراف کامل بر فضای کسب‌وکار و تولید و تجارت کشور - اشراف بر مسائل مرتبط با اقتصاد دانش‌بنیان، تحقیق و توسعه و تجاری‌سازی اختراعات و - توسعه علم و فناوری کشور
ارزیابی دقیق و کامل تقاضانامه‌ها	- کامل بودن اجزای تقاضانامه‌ها به‌خصوص توصیف کامل و جامع اختراع مورد تقاضا، داشتن کد طبقه‌بندی استاندارد و ... - احراز شرایط قابلیت ثبت یعنی جدید بودن، حاوی گام ابتکاری بودن و کاربرد صنعتی داشتن بررسی دقیق ادعانامه‌ها
تأمین میزان مجرب و متخصص	طبق روال جهانی با توجه به طبقه‌بندی استاندارد اختراعات، برای ارزیابی آنها نیاز به متخصصان فنی و در عین حال آشنا به حقوق مالکیت فکری است. بنابراین تأمین و آموزش نیروی انسانی متخصص در زمینه مالکیت فکری از وظایف مهم سازمان است.
در دسترس بودن	دارا بودن سامانه الکترونیکی امور مربوط به ثبت و اطلاع‌رسانی به‌طوری که افراد در سراسر جهان بدون نیاز حضوری بتوانند اختراع خود را ثبت کنند یا اطلاعات مورد نظر را دریافت دارند.
افشای کامل، مؤثر و به‌موقع اطلاعات اختراعات	- افشا و انتشار اطلاعات دارایی‌های فکری صنعتی ثبت شده - حفظ دوره محرمانگی مقرر در قوانین بین‌المللی برای رعایت حقوق مخترع - راهاندازی سامانه‌های الکترونیکی و رایگان با امکان جستجوی اختراعات
ارتباط مستمر با سازمان‌های بین‌المللی	- شرکت و حضور مؤثر در جلسات سازمان جهانی مالکیت فکری و سایر مجامع بین‌المللی - محور قرار دادن منافع ملی در تمامی تعاملات بین‌المللی - قبول مسئولیت‌ها و انجام وظایف در قبال تعهدات بین‌المللی
رسیدگی به شکایات	- رسیدگی به دعاوی مالکیت صنعتی در مهلت مقرر در قانون - تشکیل کمیسیون داورى در بحث مجوزهای اجباری

شرح	ویژگی‌ها
- ارتباط با مؤسسات تحقیقاتی و دانشگاه‌ها - ارتباط با انجمن‌ها و تشکل‌های صنعتی - ارتباط با سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی - برگزاری سمینارها و کنفرانس‌های ملی و بین‌المللی در زمینه مالکیت فکری	همکاری و تعامل با سایر ارگان‌ها

* مصوبه «سیاست‌های اجرایی اقدامات ملی مربوط به مالکیت صنعتی از نقشه جامع علمی کشور».

با اینکه در ایران، اجرای حقوق مالکیت فکری در حوزه اختیارات دستگاه‌های اداری و قضایی متعددی قرار گرفته است، اما قسمت‌های عمده مدیریت مالکیت صنعتی از قبیل سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، پژوهش، امور بین‌الملل، ترویج، حمایت، حفظ و نگهداری، اطلاع‌رسانی و نظارت، متولی مشخصی نداشته و لذا توسعه و اجرای این حقوق را با چالش جدی مواجه ساخته است. تأسیس سازمان فرابخشی و مستقل مالکیت صنعتی، راهکار مؤثر و موفقی است که بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه تجربه کرده‌اند. موازی‌کاری همراه با چندگانگی، عدم انسجام در اجرای استراتژی‌ها، فقدان استراتژی راهبردی، افزایش هزینه‌ها بدون کارآمدی، مشخص نبودن مرز تصمیم‌گیر و مجری و مشخص نبودن متولی اصلی در بعضی امور از جمله کاستی‌هایی است که ضرورت تأسیس سازمان مالکیت صنعتی را دوچندان می‌کنند.^۱

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

نظام ملی ثبت اختراع به‌عنوان یکی از زیرساخت‌های مهم حمایت از مالکیت صنعتی در نظام ملی نوآوری مطرح است و عملکرد ضعیف این نظام در ایران با روند پیشرفت کشور در علوم و فناوری همخوانی ندارد. کاهش شدید آمار ثبت اختراع در چند سال گذشته نه تنها با روند پیشرفت علم و فناوری کشور و سیاست‌گذاری‌های ملی، بلکه با روندهای جهانی و حتی آمار فزاینده اختراعات کشورهای درحال توسعه نیز همخوانی ندارد. کافی است بدانیم که در کشوری چون کره جنوبی با حدود ۴۸ میلیون جمعیت، سالیانه بیش از ۶۰ هزار اختراع ثبت می‌شوند و اینکه در دو، سه سال گذشته آمار اختراعات رژیم اشغالگر قدس (با تنها ۸ میلیون نفر جمعیت) از تعداد اختراعات ایران پیشی گرفته است. اگرچه ممکن است کاهش تعداد اختراعات ثبت شده به سخت‌گیری بیشتر اداره ثبت اختراع در بررسی تقاضانامه‌های ثبت نسبت داده شود، اما نگاهی دقیق‌تر به آمارها نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر علاوه بر تعداد اختراعات ثبت شده، تعداد تقاضانامه‌های ثبت اختراع نیز به شدت کاهش یافته است.

۱. برای اطلاعات بیشتر به گزارش سازمان مالکیت فکری در ایران رجوع شود.

۲. برای اطلاعات بیشتر به گزارش بررسی عملکرد نظام ثبت اختراع ایران رجوع شود.

بنابراین علت این کاهش تقاضا را باید در حوزه‌های دیگری جویا شد.

یکی از عواملی که سبب ضعف این نظام شده، وجود ایرادها و کاستی‌هایی در قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶ است. فقدان دید تخصصی در ثبت اختراعات و به تبع آن ممیزی ضعیف اظهارنامه‌های اختراعات، عدم افشای کامل و مؤثر اطلاعات اختراعات و سایر کاستی‌ها سبب شده‌اند که چهار کارکرد مطلوب یا همان فلسفه نظام ملی ثبت اختراع شامل ایجاد انگیزه نوآوری، بازارآفرینی برای فناوری، تشویق افشای اطلاعات اختراع و ارسال پیام تحقق نیابد.^۱ به‌عنوان مثال بی‌اعتبار شدن گواهینامه‌های اختراعات به‌دلیل بررسی ماهوی ضعیف آنها، سبب عدم انگیزه سرمایه‌گذاران در بخش صنعت و تجارت و به تبع آن خود مخترعان شده است. در نتیجه نظام ملی نوآوری نتوانسته است خروجی مطلوبی (تولید محصول) داشته باشد. بنابراین کارکرد ضعیف مرجع ثبت کنونی از یکسو و تکلیف قوانین بالادستی ازسوی دیگر ضرورت تأسیس سازمانی فرابخشی زیر نظر قوه مجریه که در ارتباط مستقیم با بخش صنعت و تجارت کشور باشد، را بیش از پیش آشکار می‌سازد (جدول ۴).

نتیجه بررسی‌ها نشان می‌دهد که شاخص‌های مختلف مالکیت صنعتی در ایران نسبت به بسیاری از کشورهای جهان در وضعیت مطلوبی به‌سر نمی‌برد^۲ و مشکلات ساختاری در این زمینه وجود دارند. نتایج حاصل از اجرای آزمایشی قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری نشان می‌دهند که نظام کنونی ثبت اختراعات به‌واسطه فقدان دید تخصصی به اختراعات نتوانسته است وظایف و کارکردهای مورد انتظار را به‌خوبی برآورده سازد.

از طرف دیگر، لزوم هماهنگی با قوانین بین‌المللی درخصوص مالکیت صنعتی ازجمله تریپس^۳ و معاهده همکاری ثبت اختراع^۴ و تکلیف اسناد و قوانین بالادستی مانند برنامه پنجم توسعه و نقشه جامع علمی کشور، ضرورت بازنگری در قانون ثبت اختراعات و ایجاد یک سازمان ملی و فرابخشی زیر نظر قوه مجریه را ایجاب می‌کند.

در مجموع براساس قوانین بالادستی به‌ویژه تأکید مقام معظم رهبری بر پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی، پژوهش‌های به‌عمل آمده و جمع‌بندی جلسات کارشناسی مرکز پژوهش‌ها با حضور متخصصان و صاحب‌نظران حوزه مالکیت صنعتی، پیشنهاد می‌شود سازمانی ملی و فرابخشی برای حمایت از

۱. کامران باقری، بررسی عملکرد نظام ثبت اختراع ایران.

۲. همان.

۳. TRIPS (موافقتنامه راجع به جنبه‌های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری) از پیش‌نیازهای عضویت در سازمان تجارت جهانی است.

4. Patent Cooperation Treaty (PCT)

مالکیت صنعتی با ویژگی‌های خاصی از قبیل داشتن قدرت سیاستگذاری و برنامه‌ریزی، ارتباط مستقیم داشتن با بخش صنعت و تجارت و فناوری کشور، تجهیز و تربیت ممیزان مجرب و متخصص، ارتباط مستمر با سازمان‌های بین‌المللی، مجهز بودن به سامانه‌های الکترونیکی و پایگاه اطلاعاتی قوی برای جستجو و افشای کامل، مؤثر و به‌موقع اطلاعات اختراعات و سایر خصوصیات که در این گزارش به آنها اشاره شد، تأسیس شود.

منابع و مأخذ

۱. باقری، کامران. بررسی عملکرد نظام ثبت اختراع ایران. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۲.
۲. خیرگزاری ایسنا. سخنرانی رهبر انقلاب در دیدار با اساتید، کد خبر ۹۱۰۵۲۲۱۳۹۳۶، ۲۲ مردادماه ۱۳۹۱.
۳. خردمندیا، سهیلا و مرتضی براتی. محورهای پیشنهادی برای بازنگری قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۶، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۱.
۴. علیزاده، پریسا و سهیلا خردمندیا. حکمرانی در نظام ملی نوآوری ایران (۱)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۱.
۵. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ابلاغی رهبر معظم انقلاب اسلامی. بهمن‌ماه ۱۳۹۲.
۶. محسنیان، سیدعلی. سازمان مالکیت فکری در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۶.
7. Greenhalgh, Christine and Rogers, Mark. Innovation, Intellectual Property and Economic Growth. 2010. Princeton University Press.
8. <http://www.wipo.int/portal/en/index.html>
9. Understanding Industrial Property, World Intellectual Property Organization (WIPO).

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۳۵۸۹

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: ضرورت تأسیس سازمان ملی مالکیت صنعتی و ویژگی‌های آن

نام دفتر: مطالعات ارتباطات و فناوری‌های نوین (گروه فناوری‌های نو)

تهیه و تدوین: مرتضی براتی

ناظران علمی: محمدرضا محمدخانی، مهدی فقیهی

منتقاضی: معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی

ویراستار تخصصی: —

ویراستار ادبی: قاسم میرخانی

واژه‌های کلیدی:

۱. مالکیت صنعتی

۲. ثبت اختراعات

۳. طرح‌های صنعتی

۴. علائم تجاری

۵. سازمان ملی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳/۱/۲۶